

Indi Memuling keng Puwalas

Ang Mitna sa Bagobo Klata sa Pagpatunhay sa Yutang Kabilin
(The Bagobo Klata Concept of Conserving the Ancestral Domain)

Implemented by
giz Deutsche Gesellschaft
für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

Boloy Tattipo Neng Bagobo Klata
Bagobo Klata of Davao City

Philippine Eagle Conservation Program Foundation, Inc.
Philippine Eagle Center, Malagos, Baguio District, Davao City, Philippines
+6382 324 1860 / +63 917 7198 093
info@philippineaglefoundation.org

Articulated by:
The Members Talaukom of Barangay Sirib, Manuel Guianga, and Tamayong
The Members of Tribal Council

Documented by:
Archristine Saragena
Easer Jyde Reyes
Mhaya Anog
Jean Marie Tuloy

Edited by:
Jayson Ibanez
Archristine Saragena

Philippine Copyright
ISBN 978-621-8099-05-0 (Softbound)
ISBN 978-621-8099-07-4 (Portable Document Format)

SUGGESTED CITATION:

Bagobo Klata. 2018. Indi Memuling keng Puwalas: Ang Mitna sa Bagobo Klata sa Pagpatunhay sa Yutang Kabilin. Bagobo Klata of Davao City, Philippines. 45pp.

Copyright © 2018 Bagobo Klata of Davao City
This document is prepared by the Philippine Eagle Foundation in behalf of the Bagobo Klata of Davao City. Reproduction of this material is only allowed for study and training as long as permitted by and credited to the rightful owner.

Selling this document is not allowed.

Published by:
Philippine Eagle Conservation Program Foundation, Inc.

Layout:
Archristine Saragena

Cover Photo:
Philippine Eagle © Klaus Nigge
Unfinished Klattang © Archristine Saragena
Lipadas © Lordannie John Lanzo
Talomo Lipadas and Mt. Apo peak at the background © Jayson Ibañez
ICCA declaration group photo © Archristine Saragena
Ritual during the Biodiversity Assessment © Archristine Saragena

This publication is produced in partnership with GIZ-Coseram.

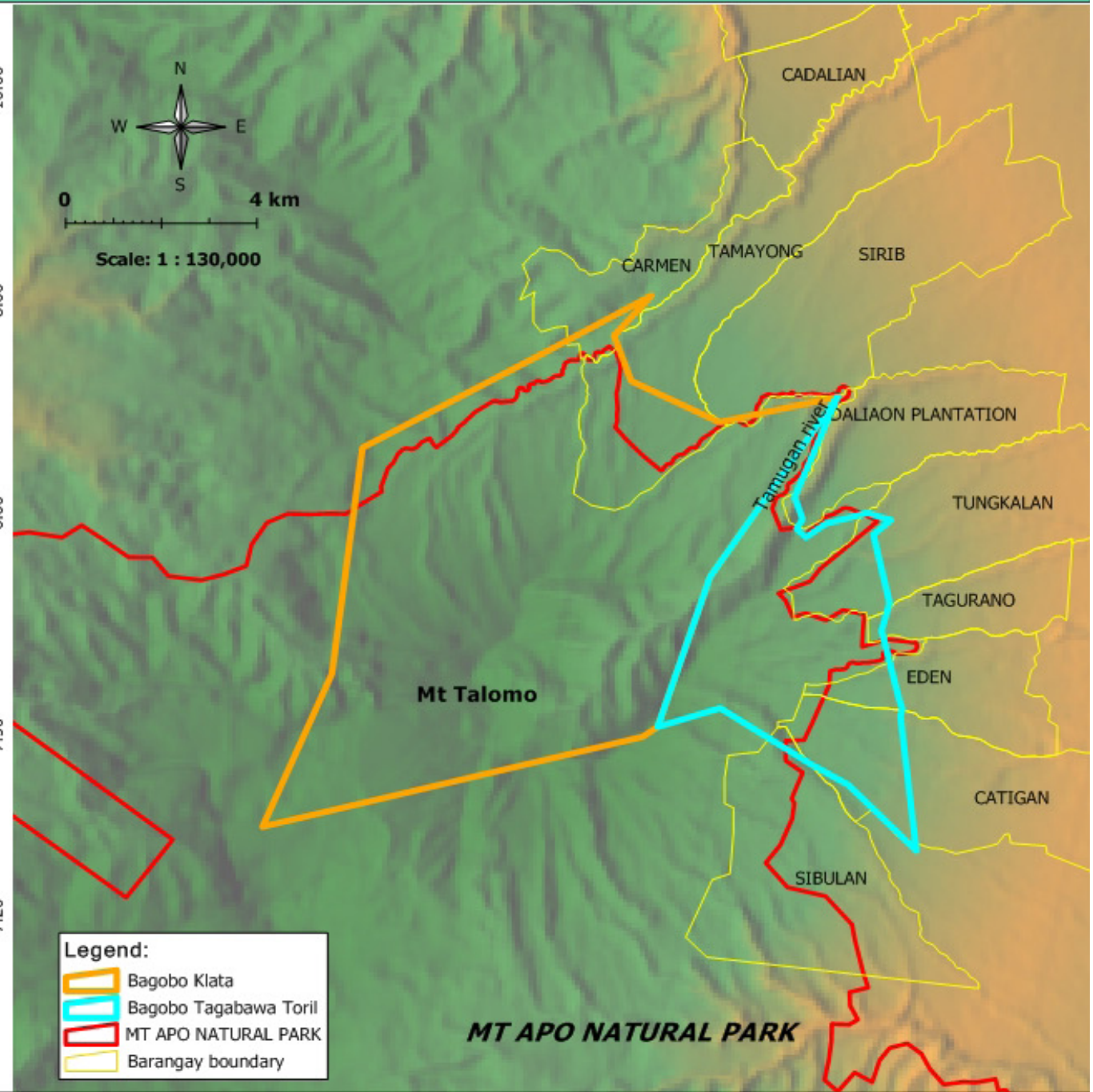
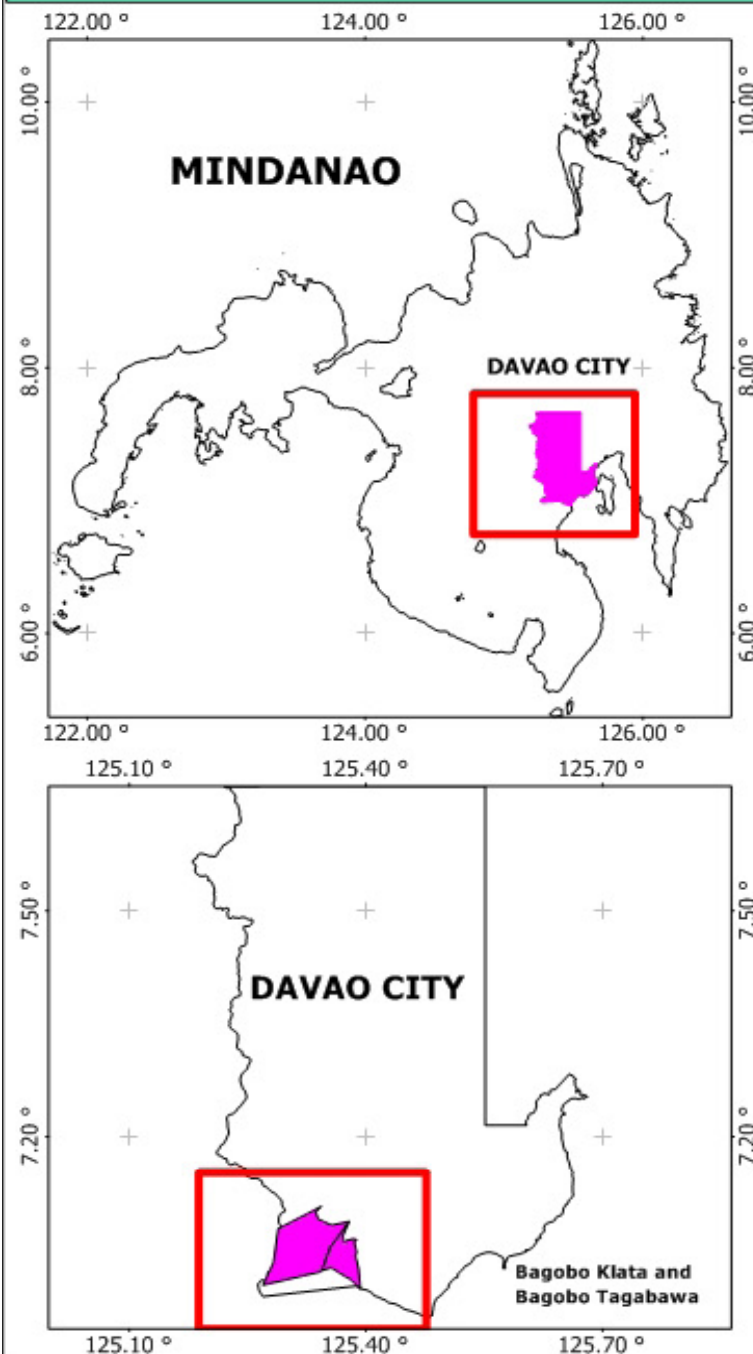
Indi Memuling keng Puwalas

*Ang Mitna sa Bagobo Klata sa Pagpatunhay
sa Yutang Kabilin*

(The Bagobo Klata Concept of Conserving
the Ancestral Domain)

LOCATION MAP

**“Naa syay gugma para sa kalasangan...
unta ampingan ang kalasangan para sa
sumusunod nga henerasyon.”**

**[One loves the forests... we hope to safeguard
the forests for the next generations]**

-Datu Castillo Mantawel

Vision

We, the *Bagobo Klata* aspire for a world where there is peace, and unity among leaders of all nations; a world where there is order and unity towards protecting the forests to avoid natural calamities.

Our ancestors were born out of our ancestral domain. It is a living heirloom from our elders, and the *Apo Sandawa* is a sacred place for our tribe. We decided to protect our lands, which is our paradise-- where our food, crops, medicine, and resting place are found. We will do our best to keep our forests healthy to protect all lifeforms that depend on it, and to encourage all to share in its preservation for the future of the next generation.

We envision a community blessed with understanding, harmony, and cooperation towards the care and development of our ancestral domain. But this is possible only if people unite and the Indigenous leaders govern by enforcing clear and strong Indigenous and government rules on resource uses within the ancestral domain. The youth should also be encouraged and educated on the value of *Apo Sandawa* so they can take on the role of protecting the ancestral domain.

Paglantaw

Kami nga *Bagobo Klata* nagahandum sa kalibutan nga adunay kalinaw ug adunay pangahiusa ang mga lederes sa tanang nasud. Adunay kahapsay ug dili mahitabo ang mga kalamidad kay nagkahiusa diha sa pagprotekta sa kalasangan.

Ang among yutang kabilin mao gigikanan sa kaliwat sa *Bagobo Klata* ug ang buhing kabtangan gikan sa among mga katigulangan, ug ang *Apo Sandawa* balaan nga lugar alang sa among tribo. Adunay kadasig sa pag-amping sa among kayutaan kay kini among paraiso diin nahimutang ang kompleto nga pagkaon, tanom, panambal, ug pahulayan. Amo kining paningkamutan nga magpabilin ang iyang kalunhaw arun maprotektahan ang tanang kinabuhi nga anaa sulod niini ug mapaambit ang pag-amping niini alang sa kaugmaon sa sumusunod nga henerasyon.

Ginalantaw namo ang usa ka komunidad nga adunay pagsinabtanay, panaghiusa, ug pagtambayayong alang sa kalambuan ug pag-amping sa yutang kabilin. Kini mamahimo kung adunay panaghiusa sa katawhan ug pagpangulo sa mga lederes diha sa pagpakusog sa balaod sa tribo ug gobyerno sa pag-amping sa ancestral domain. Awhagon sad ang mga kabatanunan sa sa tribo nga maedukar sa importansya sa *Apo Sandawa* arun mapadayon ang pagprotekta sa yutang kabilin.

Kinsa ang mga Bagobo Klata?

Who are the Bagobo Klata?

Ang mga *Bagobo Klata* usa ka tribo sa Davao City nga naglangkob sa 35 ka mga barangay, ug ang ancestral domain niini nahimutang sa usa ka parte diha sa Mt. Apo, nga ginatawag nga *Apo Sandawa*. Apan tungod sa pag-pamaligya sa kayutaan sauna, ang ancestral domain sa Klata anaa nalang sa 6, 378 ektarya nga nahimutang sa sulod sa Mt. Apo Natural Park.

Ang gigikanan sa pangalan sa tribo gimugna gikan sa pulong nga *Klat-tang*, usa ka hagdanan nga susama sa poste nga mao ang ginagamit sa katigulangan sauna. Ang mga balay sauna tag-as, taas lang gamay sa gikaduha nga gitawag sa usa ka tao. Tungod kini kay ginahimo sauna ang pagpangayaw, maong gikinahanglan sa katigulangan nga hipuson ang *klat-tang* arun walay makasulod nga mga kalaban kaniadto.

Kasagaran nga madungog nga ang Bagobo Klata ginatawag sad sa alyas nga *Jangan* o *Guiangan*, apan kani dili mao. Sa pag-abot sa mga mananakop, gibutangan nila ug titulo ang mga kayutaan na ilang gipailalom sa Guiangan Cadastre, ug ang tanang tribo nga nagpuyo sulod aning giangkong nga yuta gitawag ug *Jangan* (o *Guiangan*). Apan kami, ginaila namo ang among kaugalingon isip Bagobo Klata kay mao na ang kailhanan sa among katigulangan nga maoy gigikanan sa among tribo.

The *Bagobo Klata* is an Indigenous group living within 35 barangays of Davao City whose ancestral domain is located at Mt. Apo. Due to selling of lands in the past, our ancestral domain now only comprises 6, 378 hectares (ha) within the Mt. Apo Natural Park.

The name of our tribe is derived from the word “*Klat-tang*”, which refers to a pole traditionally used as a house ladder. Bagobo Klata traditional houses were built on high stilts, with the hut’s main floor elevated about twice the height of an average person from the ground. Headhunting and tribal wars were rampant in the past, making the removable pole ladders as a useful way to ward off or delay intrusion into houses.

The *Bagobo Klata* are also referred to as the “*Jangan*” or “*Guiangan*”. However, this is not the correct name of our Indigenous group. When colonialists arrived in our territory, they released titles for the lands under the Guiangan Cadastre, and the all the indigenous peoples living in these already titled territories were dubbed as *Jangan* (or *Guiangan*). However, we identify ourselves as the *Bagobo Klata* because this is what our ancestors have called themselves.

BAGOBO KLATA ANCESTRAL DOMAIN

Manuel
Guianga

Sirib

Tamayong

Tungod sa mga lahi-lahing mga impluwensya nga niabot sa among komunidad sama sa mananakop, relihiyon, ug modernong edukasyon, kasagaran sa mga kulturahong kahibalo, batasan, ug kahanas anam-anam na ug kawala. Sa karun, gamay nalang ang mga membro sa tribo ang nagatuman gyud sa tradisyonal nga binuhatan sa tribo sauna kay naanad na sa mga moderno nga pamaagi sa paghimo sa mga butang, sama sa pagluto, pagsanina, pagpanguma, tinuuhan, pagpanambal ug uban pa. Kasagaran sad, ilabina ang mga kabatan-unan, dili na kabalo muistorya ug mugamit sa Klata nga inistoryahan tungod sa impluwensya sa gawas ug sa mga natagamtaman nila nga pagtamay ug diskriminasyon gikan sa uban nga tao nga dili myembro sa komunidad sa *Bagobo Klata*.

Ang Pag-abri sa Tulo ka Pultahan sa Yutang Kabilin

Arun matinuod namo ang among paglantaw ug mga pangandoy nga mahimong malungtaron ang among kalasangan ug among kultura, among giabrihan ang tulo ka pultahan sa yutang kabilin nga mao ang Barangay Sirib, Manuel Guianga, ug Tamayong—ang mga barangay kung asa nahimutang ang nabilin nga kabilin sa katigulangan alang sa *Bagobo Klata*. Ang pag-abri aning mga “pultahan” usa ka representasyon sa paghiusa sa tulo ka barangay diha sa pagprotekta sa ancestral domain ug sa kultura sa *Bagobo Klata*, apan wala kani nagpasabot na alang lang kini sa mga komunidad nga gilangkuban aning tulo ka barangay, kani nga paghiusa usa ka pagdapit sa uban nga miyembro sa tribo sa pagduyog diha sa pagpabalik sa kalunhaw sa kalasangan ug sa pagpabuhi sa hapit na mahikalimtang kultura ug tradisyon sa *Bagobo Klata*. Kini sad sinugdanan sa pag-aghat sa uban nga gawas sa tribo alang sa pagtambayayong diha sa malungtarong pag-atiman sa kinaiyahan.

Due to colonial influences, religion and modern education, most of our indigenous knowledge, practices, and skills are slowly disappearing. Today, only a few of our indigenous members know and follow our traditional beliefs and practices. Most have adapted to modern ways of cooking, clothing, beliefs, and medicine, among others. Many of the younger members of our community no longer speak our indigenous language or have not learned it because of outsider influences and the discrimination that parents experienced from non-indigenous lowlanders.

Opening the Three Doors of the Ancestral Domain

To realize our vision and aspirations of keeping our forests and culture vibrant, we open the “three doors” to our ancestral domain. These doors are represented by Barangays Sirib, Manuel Guianga, and Tamayong—the barangays covered by our ancestral domain. The symbolic designation and opening of these three doors represent the unification of the three barangays in the protection of the ancestral domain and culture of the *Bagobo Klata*. But this does not mean that only the residents of the three barangays would get to benefit. This cooperation is also an encouragement to our fellow *Bagobo Klata* to join in the restoration of the forests and to revive the almost forgotten culture and traditions of the group. This is also the beginning of fostering partnerships with different agencies and organizations to sustainably manage our ancestral domain.

Ang Kahinungdan sa Yutang Kabilin Alang sa Bagobo Klata

The Value of the Ancestral Domain to the *Bagobo Klata*

Si Datu Castillo Mantawel (nakasuot ug kalo sa Yankee) samtang ginaistorya ang kasaysayan sa *Bagobo Klata*

Datu Castillo Mantawel (the guy wearing a Yankee hat) telling the history of the *Bagobo Klata*

Ang Mt. Apo mao ang “*Ugis Apo Sandawa neng Bagobo Klata*” kun “ang balaan nga lugar ni *Apo Sandawa* diha sa *Bagobo Klata*”. Kini balaan nga lugar kay diri sauna nagabisita ang among mga katigulangan ika isa sa isa katuig arun maghalad ug ritwal inubanan sa pag-ampo kay *Namah*. Kini usa ka importante nga buluhaton sauna kay ang tribo walay relihiyon, ang among pag-ampo diretso kay *Namah*. Naay uban nga nakasaksi sa among pag-ampo ug abi nila nga nagaampo mi sa mga dagkong kahoy ug dagkong bato—apan ang kamatuoran kini gihimo lang namo ug altar nga butanganan sa *mamaon* ug mga halad, apan ang among pag-ampo didto sa Ginoo ug dili sa mga diyos-diyosan lamang.

The Mt. Apo is the “*Ugis Apo Sandawa neng Bagobo Klata*” or the “sacred place of *Apo Sandawa* in the *Bagobo Klata* [territory]”. Our ancestors hike to the top of this mountain once year to offer rituals and prayers to *Namah*. This is a very important spiritual practice of our ancestors. Some witnessed our tribe members praying to huge trees and rocks. However, these places function as altars where the offerings and *mamaon* (betel nut) are placed, but the prayers are addressed to God and not to inanimate objects.

Bisaya

Diha sa sulod sa ancestral domain, adunay usa ka parte nga sagrado alang sa *Bagobo Klata*, kini nga lugar nailhan sa ngalang “*indepopoling ngo lugah*” o lugar nga sagrado. Ang sulod niini adunay lunhay na kalasangan ug gituuhan nga adunay daghan nga hayop. Sa kulturanhong pagtuo, dili ginatugutan ang pagpangayam or ang pagpamutol ug kahoy diraang lugara kay sagrado.

Gikan sa unang panahon hangtud karun, ang pagpanguma ang labing mahinungdanong pangita sa tribo. Sauna, ang tribo nakauma pinaagi sa pagkaingin, kung asa ang usa ka mag-uuma magtikad ug yuta nga sakto lang sa iyang panginahanglanon. Pagkahuman ug ani sa mga tinanom, mubalhin na sad ug lain nga parte sa yuta ang mag-uuma arun mubalik ang katambok sa yuta, mao nga ang mga abot sauna mayo maski wala ginagamitan ug mga medisina ug kemikal.

English

There is one place inside the ancestral domain that is holy to the *Bagobo Klata*. This area is known as the “*indepopoling ngo lugah*” (places you don't go to). Such areas that are “off-limits” contain the rich forests-- flora and fauna-- of the ancestral domain. According to customary rules, hunting, and tree harvests are not allowed in these areas.

Farming remains to be the important means of living for a *Bagobo Klata*. In the past, farming is through kaingin, wherein a farmer would slash-and-burn a certain area large enough to produce crops for the family's food needs. After the harvest, a farmer would then leave the land to regenerate its lost nutrients and opens another small parcel during the next cropping season. This natural farm cycle results to abundant harvest despite the absence of synthetic pesticides.

Sa karun, ang cacao ang usa sa mga ginatanom sa komunidad sa *Bagobo Klata* diha sa ilang luna.

Nowadays, cacao is one of the most common crops planted in the *Bagobo Klata* farms.

Ang Mga Kabtangan sa Yutang Kabilin

The Resources in the Ancestral Domain

Anaa sad sa sulod sa among yutang kabilin ang mga nagkalahi-lahing mga tanom ug hayop nga adunay importansya sa amo isip usa ka tribo, kay tungod kaning mga matang nga anaa nagpuyo sa sulod yutang kabilin parte sa among kinabuhi isip usa katribo, ug kini ang nagbuhi sa amoa. Karun, gusto namo nga protektahan kining mga kinabuhi nga nagpuyo sulod sa kalasangan alang sa mga sumusunod nga henerasyon, kay dili namo gusto nga hangtud sa litrato nalang makita ning mga hayop ug tanom.

Diverse plants and animals are found inside our ancestral domain. We value these natural resources as they are part of our lives. They are essential to our survival. Now, we want to protect this biodiversity for the next generations. We do not want that our children and our grandchildren to see these valuable resources only in pictures.

Mt. Apo (*Apo Sandawa*) is referred to as “ulo nga bukid” or head of the mountains.

© Argie Jabanes

Talomo-Lipadas:
Traditional Boundary of
Bagobo Klata and *Bagobo Tagabawa*

Ang kalasangan diha sa sulod sa yutang kabilin mao ang among palengke kung asa namo ginakuha ang among panginahanglan. Ang binaw ug baboy ihalas ang pagkaon namo sauna. Ang pagpangayam sauna ginahimo sa usa ka grupo sa kalalakin-an ug naay silay dala nga iro sauna nga mao ang mugukod sa binay o sa baboy ihalas arun mapana sa iyang amo. Ang nadakpan nga hayop ginabahinan sa komunidad arun tanan makakaon. Naa say bahin ang iro nga nitabang sa pagpangayam, apil na sad ang sundang ug ang bangkaw nga gigamit, maong mas daghan ug makuha nga karne ang nanag-iya aning mga kabtangan. Ang uban pa nga hayop nga ginapangayam mao ang milo, *kodsik*, kasili, *ula*, paniki, *nono*, baki, ug halo—ug kini ginakuha pinaagi sa paghimo ug mga lit-ag arun madakpan.

Ang mga butang nga ginagamit alang sa mga ritwal sama sa buyo, mamaon, ug puti nga manok sagrado alang sa katigulangan.

The forests in the ancestral domain is our “market” place, where we get most of our needs. Wild pigs and deer are our traditional food. Hunting was once performed by men in groups and their hunting dogs chase the deer or pig until exhaustion. Once the animal is cornered, a spear will provide the fatal blow. The meat of the quarry would be divided among the community members, so everyone partakes in the fruits of the hunt. Even the hunting dog will have its share, as well as the machete, and spear used in hunting. The owner of these resources benefits greatly from this traditional form of hunting. Other animals being hunted are the palm civet, shrew, river eels, snakes, bats, freshwater shrimps, frogs, and monitor lizards—all hunted through traps.

Items used for our rituals are also regarded as sacred by the elders, such as the betel leaves, areca nut (*mamaon*), and the white junglefowl.

Materials for ritual in the Bagobo Klata culture:
Betel leaf, *apog*, cigar, and betel nut--
all used to make a *mamaon*

Bisaya

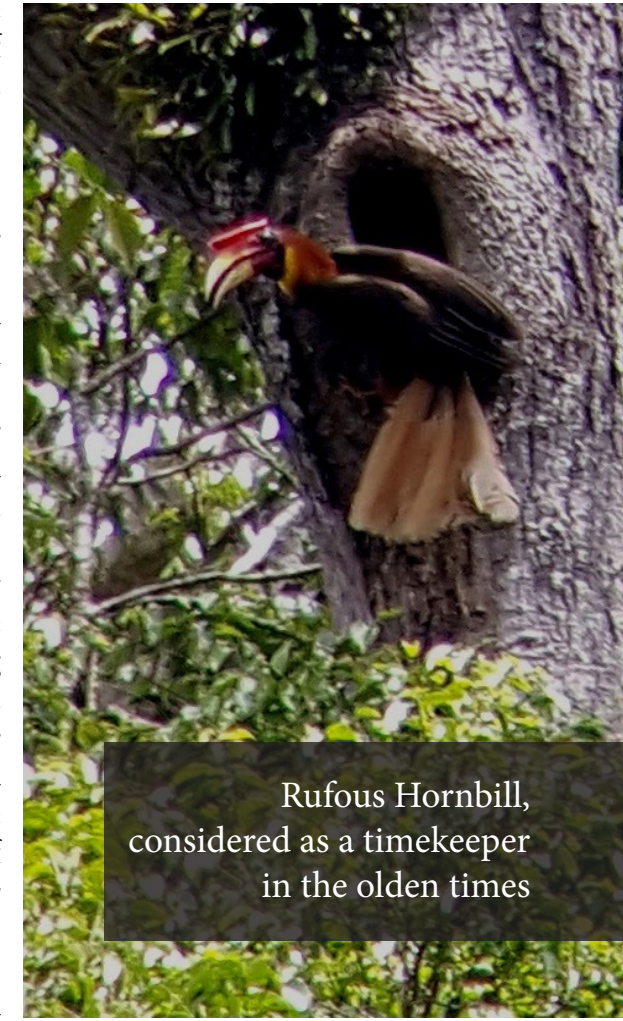
English

Balete

Ang agila sagrado sad alang kanamo kay dako sya nga langgam nga diha nagpuyo sa lasang. Ang kalaw gamit kaayo sa amo kay mao ni ang mag-ingun sa oras kaniadto nga wala pa naabot sa amo ang mga orasan. Ang langgam nga *taguksok* espesyal sad kay kung mutingog ni, buot pasabot anaay mamatay. Ang alimukon adunay dala nga talimad-on, maong sauna ginabuhi ni sa mga tao para makabalo sila kung maayo ba ang resulta sa ilang lakaw o naay dili maayo nga mahitabo. Ang balete usa sad ka kahoy nga taw-an alang sa amo kay tungod sa iyang kadako ug iyang ginapatay ang iyang gitubuan nga kahoy, ug tinuuhan nga puluy-anan kini sa mga dili ingun nato. Uban pa nga sagrado mao ang mga langgam nga *kuwahow* ug tahao, ug ang tanom nga labbak nga maoy ginagamit nga timal-ilhan sa utlanan sa uma.

We also consider the Philippine Eagle as a sacred bird because of its impressive size and the fact that it lives in the deep forests. Before we had access to mechanical clocks, hornbills were our timekeepers. Their loud, guttural calls, give us a hint of time. A bird called *taguksok* is an omen bird. When they are heard calling, it means someone had died. Another omen bird is the White-eared brown dove, which foretells the outcome of an activity one plans to undertake. This is also the very reason why people keep these birds as pets. The balete or fig is an enchanted tree because of its huge size and its peculiar habit of eventually choking and killing its host tree. A balete tree is believed to be the home of forest spirits and deities. Other sacred entities include owls, night jars, and a plant species called *labbak* specifically planted as farm boundary marker.

Rufous Hornbill, considered as a timekeeper in the olden times

Labbak: boundary marker

White -eared brown dove

Tambal sa bughat

Anaa sad diha sulod sa kalasangan ang mga panambal namo kung asa ginakuha sa manambalay. Ang manambalay makabalo kung unsa ang hunungdan sa sakit ug makabalo sad sya sa kung unsa ang tambal ana nga sakit pinaagi sa pagpadamgo sa iya sa mga espiritu, ug kini sya lang ang nakabalo ug bawal kini nga isulti kay maski kinsa. Apan adunay pipila ka mga panambal nga ginagamit sa mga tao gikan sauna hangtud karun. Ang sungay sa binaw ginakiskis ug gianabutang sa mga samad. Ang bakos sa unggoy nga ginama sa bagon nga ginatuuhan nga ginasuot lang sa ilang pinakakusgan, kung makuha ang maong bakos ug suuton makapaabtik daw kini, kung ipasuot sa buntis dali lang sad makaanak. Ang ikog sa kasili sad ginapaig ug ginapahid sa tiyan sa buntis arun dili maglisod sa iyang pagpanganak. Ang hambubukag sad gituohan nga tambal sa hubak. Ang mamaon tambal sad kay mao kini ang ginagamit sa katigulangan arun tambalan ang mga sakit nga dili mahibal-an ang rason. Uban pa nga panambal mao ang lumoy, timpod tree, buyo, nana sa bitin, kalingag, ug netap.

The forest is home to traditional medicines that our *manambalay* or “healer” gather and use. Traditional healers diagnose and find cure to illnesses through the divine guidance of spirits who appears and gives instructions through dreams. Only the healer knows the cure and relays it to no one. Certain medicines derived from wildlife are known. Deer antlers are scraped and the shavings are crushed and applied over wounds as antiseptics. To help ease childbirth, the ash of the burnt tail of the *kasili* is applied to a pregnant woman’s stomach. The *hambubukag* (flying lizard) is also believed to cure asthma. The *mamaon* was also used to cure ailments caused by curses from malevolent spirits. Other traditional medicine includes the *lumoy*, *timpod tree*, snake venom, cinnamon, and *netap*.

“Kanding-kanding”:
used to cure wounds

Ang kawayan ginagamit nga pangsag-ob ug tubig

Sa kalasangan sad makita ang mga kahoy nga ginagamit nga pangsuga. Ang bunga sa gas tree adunay lana sa iyang panit nga maony ginapuga sauna ug ginagamit nga panghaling. Ang almaciga sad dako kaayong gamit kay ang iyang duga ug kahoy musiga maski basa ug mao ang ginagamit nga bulitik pag mangayam ug manulo. Uban pa nga ginagamit sa paghimo ug kalayo ug pangsuga mao ang anggo, lumbang, tangan, ug apitong. Samtang ang kawayan ginagamit nga butanganan sa pagluto ug saluranan ug tubig.

Sa panginabuhian, gawas sa pagpangayam, importante sad sa amo ang pagpanguma nga kasagaran ginahimo sa kababaihan. Kasagaran nga ginatanom ang abaca ug kape, ug ginagamit ang kabayo ug kabaw sa pagtikad sa yuta ug pagkuha sa abot gikan sa uma padulong sa balay o sa mamalitay.

Base sa ebalwasyon nga gipatigayon sa yutang kabilin, daghan pa ug nagkalain-laing mga kinabuhi ang nagpuyo sulod niini.

Some trees in the forest are traditionally used for fire. The fruit of a “Gas Tree” is believed to have oil in it. Fruits are collected and used for lighting. The sap or resin of the almaciga tree is flammable and is used as source of lighting when inside the forest. Other plants used for fire are *anggo*, *lumbang*, *tangan*, and *apitong*. A more familiar plant, bamboo, is used for cooking as well as for storing water.

While hunting provides supplemental food, farming is an essential livelihood that is also performed by women. Our usual crops in both our traditional and modern farms are abaca and coffee. In our permanent farmlands, horses and carabaos were used to prepare the lands, and to haul our produce to our homes or to buyers.

Our forest is home to familiar biodiversity. Some of our wildlife residents are the following:

Bamboo used for cooking food

Mga Langgam/ Birds

Local Name	English Name	Where they are found
Tos'si	Grey-hooded Sunbird	Found only in Mindanao Endemic
Tos'si	Metallic-winged Sunbird	Philippine Native
Timbalano	Short-tailed starling	Philippine Native
Kasitswit	Naked-faced Spiderhunter	Philippine Native
Sugaksok	Philippine Coucal	Native
Manatad	Common Emerald Dove	Native
Tete	Greater Flameback	Native
Owak	Large-billed Crow	Native
Tiyyo	Buzzing Flowerpecker	Native
Toligtig	Fire-breasted flowerpecker	Native
Tiyyo	Olive-capped flowerpecker	Native
Toligtig	Orange-bellied Flowerpecker	Native
Katimog	Cinnamon ibon	Native
Lehew	Philippine Bulbul	Native
Iheng	Philippine Hanging parrot	Philippine Endemic
Piyak neng lehew	Brown Tit-babbler	Native
Mok'ko	Reddish Cuckoo-Dove	Philippine Endemic
Pukpuk	Coppersmith Barbet	Native
Anget	Tarictic hornbill	Philippine Endemic
Mileng	Scarlet Minivet	Native
Mok'ko	White-eared Brown Dove	Native
	Dove	
Mok'ko	Amethyst Brown Dove	Native
Tiyyo	Mountain Tailorbird	Native
Kal'let	Blue-crowned Rac quettail	Native
Bol'lung	Yellow-breasted Fruit Dove	Native

Local Name	English Name	Where they are found
Kalagsawi	Black-and-cinnamon fantail	Native
Oleng	Coletto	Native
Sikop	Crested Serpent Eagle	Native
Kal'let	Mindanao Lorikeet	Mindanao Endemic
Perot	Mountain white-eye	Native

Mga Hayop/ Fauna

Local Name	Common Name	Distribution
Milo	Asian Palm Civet	Native
Kohet	Lesser Long-tongued Fruit Bat	Native
Akap	Long-tailed Macaque	Native
Kolagsoy	Mindanao tree Shrew	Mindanao Endemic
Tuod	Philippine Deer	Philippine Endemic
Kodsik	Philippine Pygmy Squirrel	Philippine Endemic
Oho	Philippine Warty Pig	Endemic

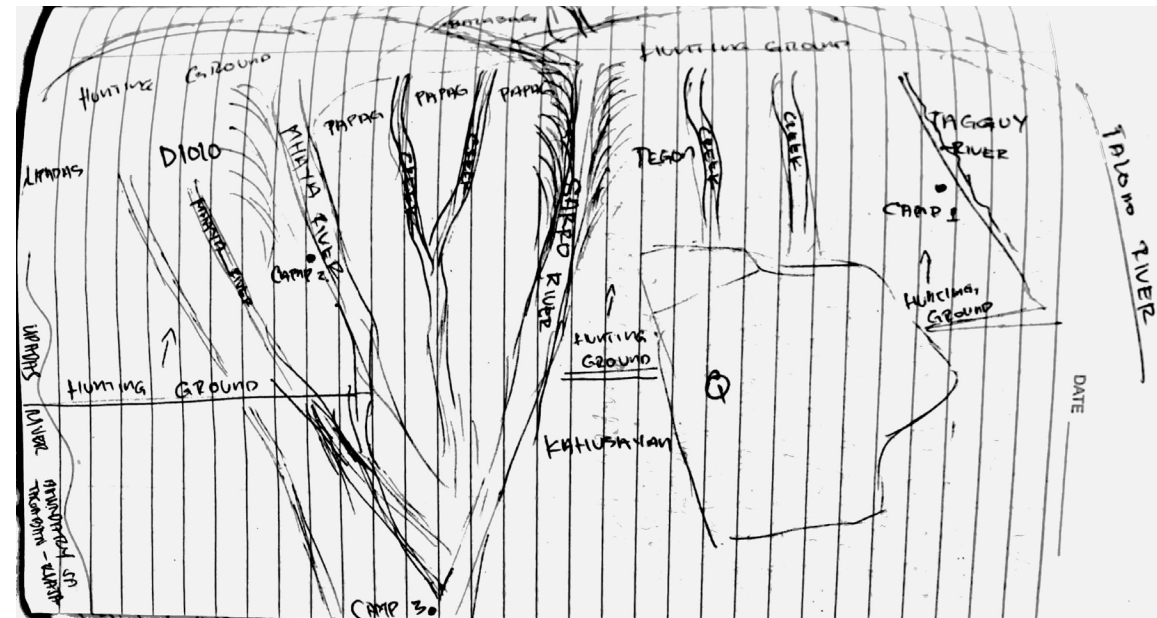
Mga Tanom/ Flora

Local Name	Common Name	Distribution
Kwaya	Bamboo	
	Palm	
	Australian pine tree/agofo	Native
Kalingag	Cinnamon	Native
	White Teak	Native
	"Litsea perrottettii"	Native
	Avocado	
	Philippine oak tree	Native
	Philippine Mahogany	Endemic
Puti nga Waa	White Lauan	Native
Mtiga nga Waa	Red Lauan	Native
	Philippine Mahogany, White Lauan	Endemic
	Tanguile	Endemic
	Small-leaved Mahogany	Native
	"Bansilai"	Native
	"Kat'tii"	Native
	"Sagimsim tree"	Native
	"Lumbuy- lumbuy"	
	"Pawang tree"	

Sacred Places

Heleb neng Tagoy
Tigon Creek
Kawa-kawa
Hallow
Papag
Maya-maya
Diolo
Lugod
Saro River
Balabag
Klelan

Pipis Pad'das
Sasaran River
Lalaan River
Bongolan
Labak
Tulon
Mansikulow
Buga
Kollo
Pikong
Bato

Ancestral Domain Map as drawn by IP Researchers during the Ancestral Domain Walk

Ang kaning mga sagrado nga lugar nga anaa sa ancestral domain among gideklara nga *Indi Memuling keng Puwalas*, buot pasabot nga “dili hilabtan ang lasang”. Kini nga deklarasyon nagahulugan nga dili panamastamasan ang kalasangan ug mga kinabuhi nga anaa sulod niini arun makonserba kani nga mga lugar alang sa mga kinabuhi nga nakadepende niini ug alang sa sumusunod nga henerasyon.

We declare the sacred areas in our ancestral domain as *Indi Memuling keng Puwalas*, which means “do not disturb the forests”. This declaration means that the forests and all its life forms should not be disturbed nor neglected, but must be conserved for the next generations.

Base sa kulturanhong binuhatan, bag-o pa man musulod sa lasang, magritwal sa ang kung kinsa man ang naay tuyo sa sulod niini. Ang tribo maghatag ug mamaon ug trisbi agig pagrespeto kay *Apo Sandawa*, ug sa pagpananghid sa kung unsa man ang kuhaon diri. Ug ang tribo, ginakuha lang ang igo sa ilang panginahanglan ug dili ginakuha ang sobra sa panginahanglanon. Kung mangayam, ang kuhaon lang mao tong mga lalaki nga hayop ug dagko na. Sa pagkuha ug kahoy pambalay, ang mga dagko lang nga kahoy nga sakto sa kinahanglan sa balay ang kuhaon. Sa pagpanguma, nagaritwal ang tribo bag-o pa man magsugod ug uma alang sa daghan nga ani.

Based on the traditional practices, before entering the forests, a ritual must be offered. The tribe offers *mamaon* and cigar as a repect to *Apo Sandawa*, and to ask permission. The tribe extracts only the resources he/she needs. When hunting, only the male, adult animals are collected. And for timber, only those trees needed are harvested. In farming, a ritual is offered before starting the land preparation for a good harvest.

***“Kung walay pag-amping
[sa kinaiyahan], murag
nitalikod ta sa ilaha
[katigulangan].”***

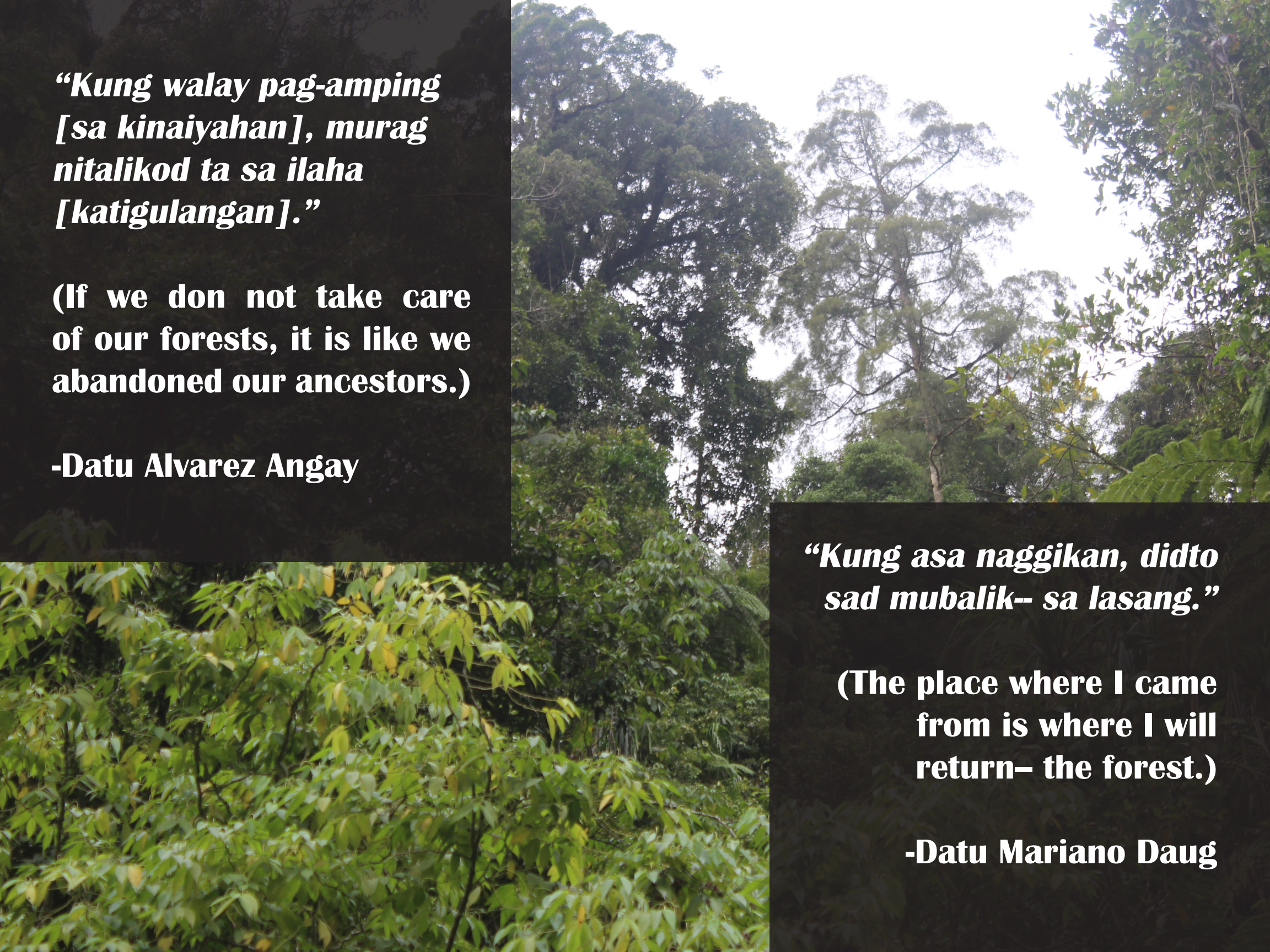
**(If we don not take care
of our forests, it is like we
abandoned our ancestors.)**

-Datu Alvarez Angay

***“Kung asa naggikan, didto
sad mubalik– sa lasang.”***

**(The place where I came
from is where I will
return– the forest.)**

-Datu Mariano Daug

Ang mga uluhan sa tubig, lasang, ug kasapaan ginaampingan sa mga katigulangan sukad pa sauna, apan subo man nga pamalandungon, sa among pagbisita ani nga mga lugar, nakita na mo nga nauga na ang mga sapa, ug lin-aw nalang ang makita diri. Ang mga lasang makita nga wala nay lumot ang mga kahoy tungod kay kining mga lugara gihilabtan sa mga dayo nga walay tarun nga pagpananghid sa tribo. Tungod sa among nakita nga nahitabo sa among lasang, kami, isip mga magbalantay ug matinud-anong tag-iya sa yutang kabilin wala nawalaan ug paglaom—apan kami karun nahimog magdasigon sa pagpabalik sa among paraiso nga naguba tungod sa kawala sa pagpakabana sa mga tao nga nagpanamas-tamas niini. Kami gusto kayo nga ibalik ang kalasangan kung asa malinawon nga mamuyo ang mga halas nga hayop ug kung asa malungtarung mudagayday ang limpyong tubig alang sa mga kinabuhi nga anaa sa ubos.

The headwaters, forests, and rivers, which were once revered and guarded by our ancestors have changed. Some formerly pristine rivers have dried up. Mosses that covered our trees have also diminished. Worst, much of our ancestral forests have been deforested. Outsiders felled our trees and the trespassers brought with them non-native trees, which they have planted inside our ancestral domain without our permission. Our recent patrols and ancestral domain walk showed what our ancestral domain has lost. But we have not lost hope. We are determined now more than ever to regain the ancestral paradise we have grown with in the past but is now slowly being lost. We want a healthier forest where wild animals can live with our families peacefully. And healthier rivers where clean water flows to benefit all the lives dependent on it.

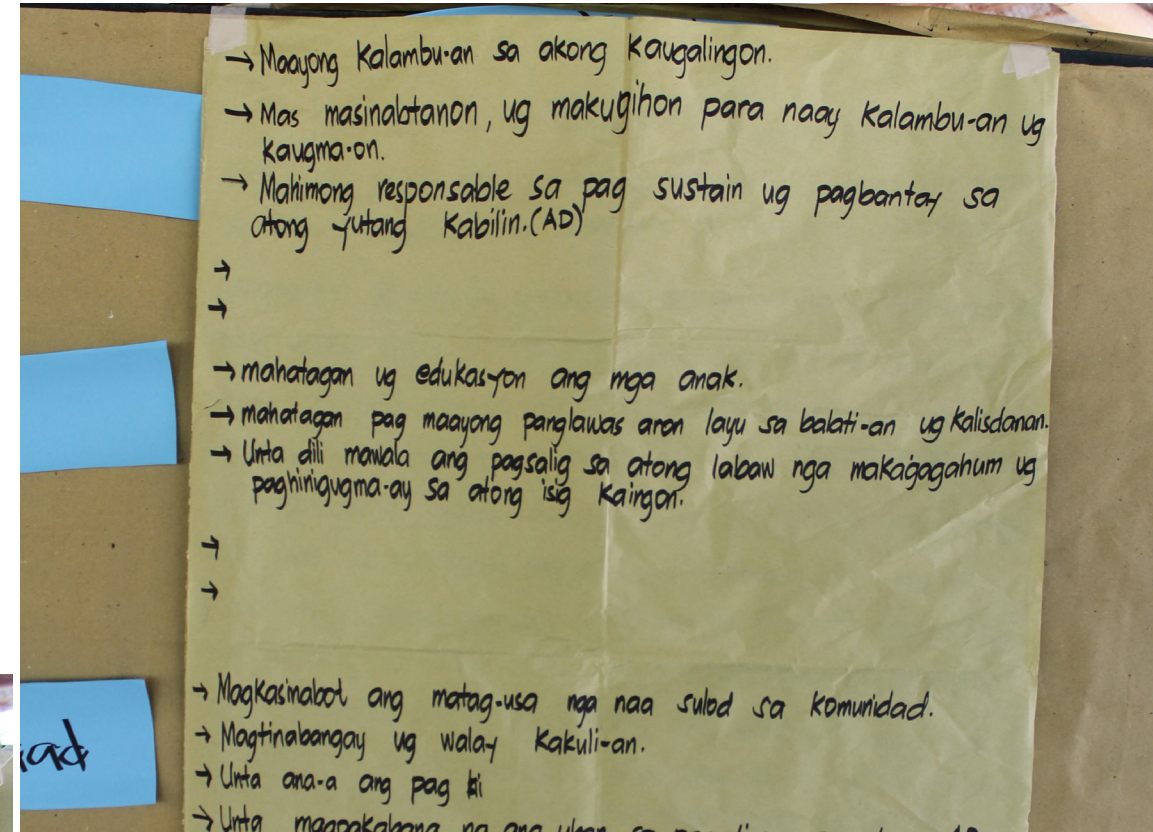
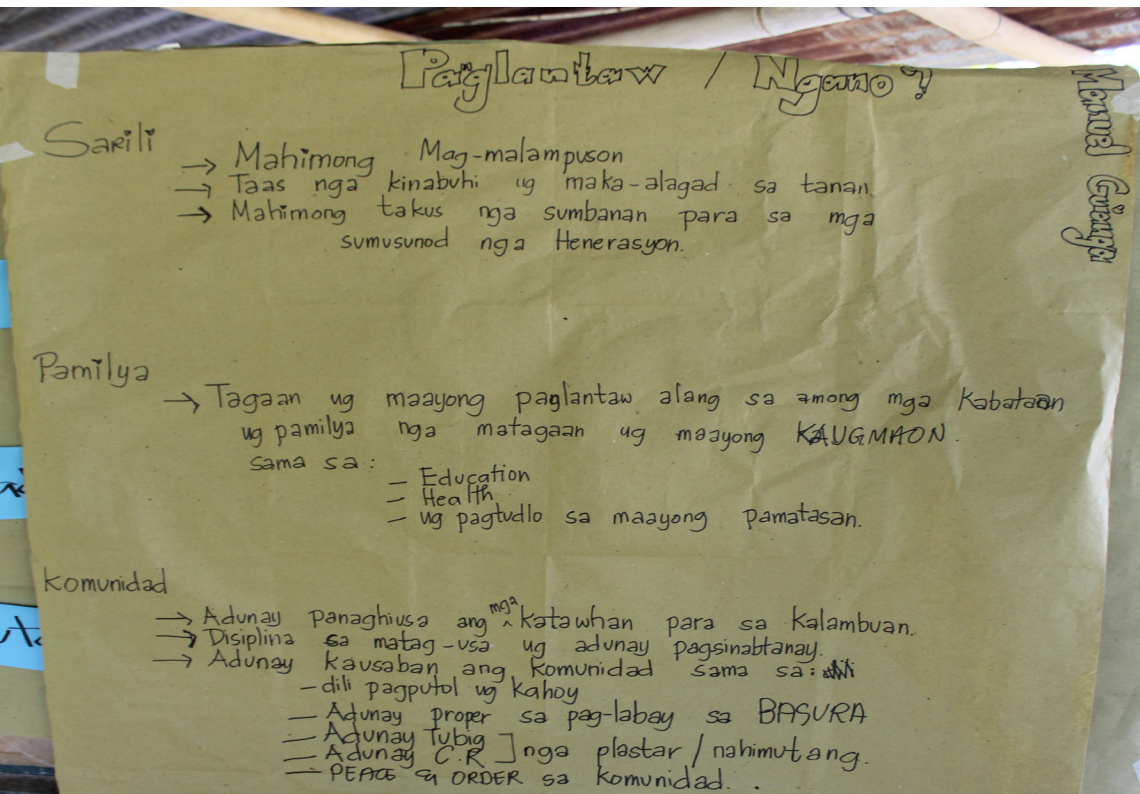

Diolo, used to be a very important part of the *Bagobo Klata* culture.

Tungod sa kasamtangang sitwasyon sa among tribo, kami nihimo ug plano alang sa kabag-uhan ug paglambo sa among komunidad, sa kulturahon ug ekonomikanhong aspeto.

Arun mahimo kining mga plano, gikinahanglan namo nga ipahimutang ang estado sa among liderato sa komunidad pinaagi sa pagpinalisar sa among Indigenous Political Structure (IPS) ug pagbutang sa mga tao nga mao ang mamahimong responsable sa pagpatuman sa mga kulturahon ug tradisyunal nga balaod sa tribo.

Nagbutang sad mig mga opisyales diha sa Ancestral Domain Management Office (ADMO) nga mao ang magpatuman sa mga balaod diha sa mga kabtangan nga anaa sa sulod sa Ancestral Domain. Kaning mga tao nga nahimutang sa IPS ug ADMO mao ang mag-una diha sa pagpatuman sa mga plano nga among nahimo sa Community Development and Conservation Plan (CDCP) ug anaa sulod sa Ancestral Domain Sustainable Development and Protection Plan (ADSDPP).

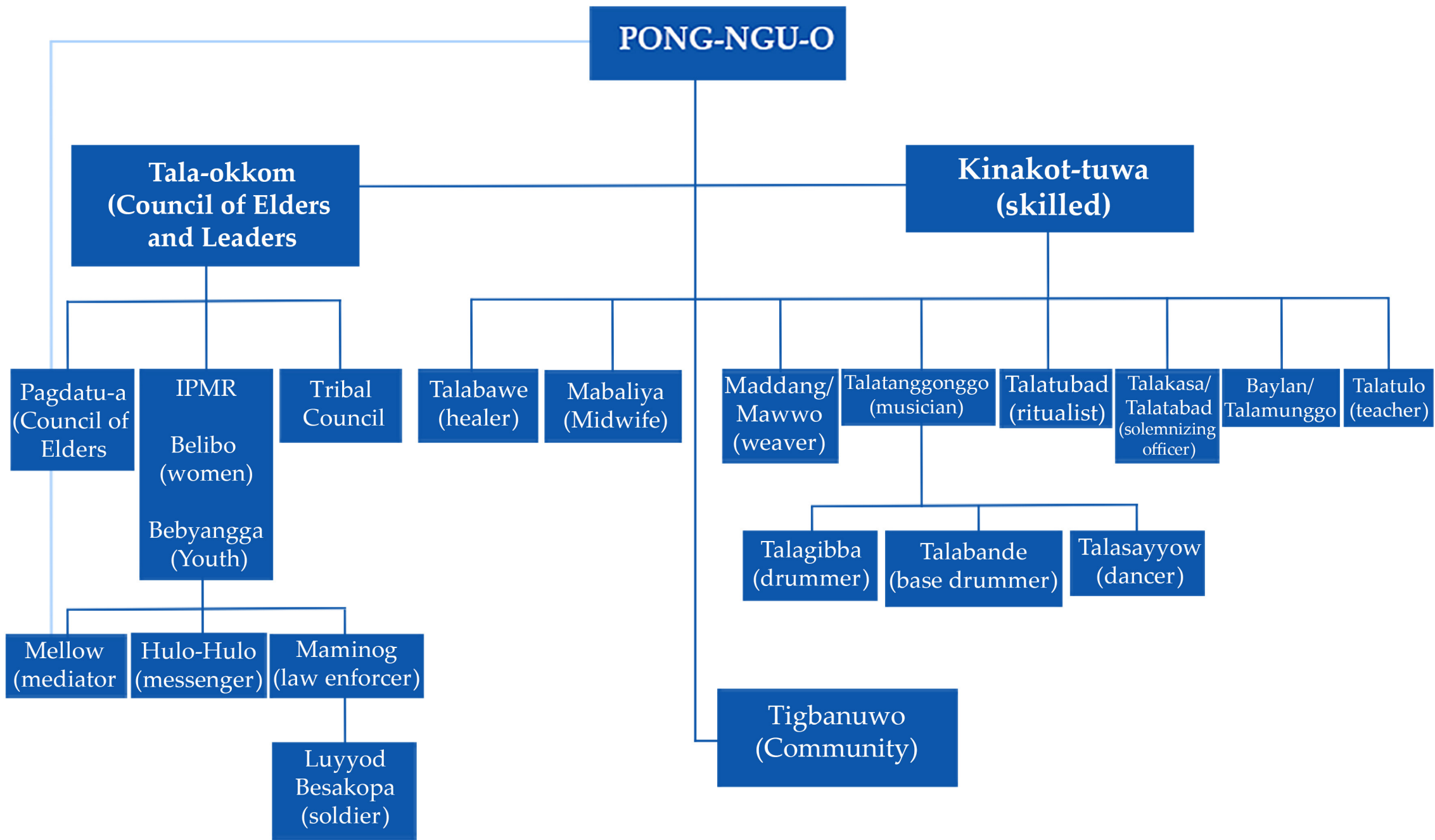

Because of our current situation, we came up with our own plan to change our cultural and economic situations, our ways of living, for the better.

To achieve our development aspirations, we need to build on our own Indigenous leadership. We began by codifying our Indigenous Political Structure (IPS) and choosing people who are responsible for deciding and enforcing community customary rules.

We also elected our own people who will become the members of the Ancestral Domain Management Office (ADMO). They will facilitate and provide services towards Ancestral Domain management. Our IPS and ADMO officers and members shall lead the execution of our plans: the Community Development and Conservation Plan (CDCP) and the Ancestral Domain Sustainable Development and Protection Plan (ADSDPP).

PONG- NGU-O NGO KAPANDAYA NENG GNOWO

BAGOBO KLATA COMMUNITY

*Pong-ngu-o Ngo
Kapandaya Neng Gnowo*

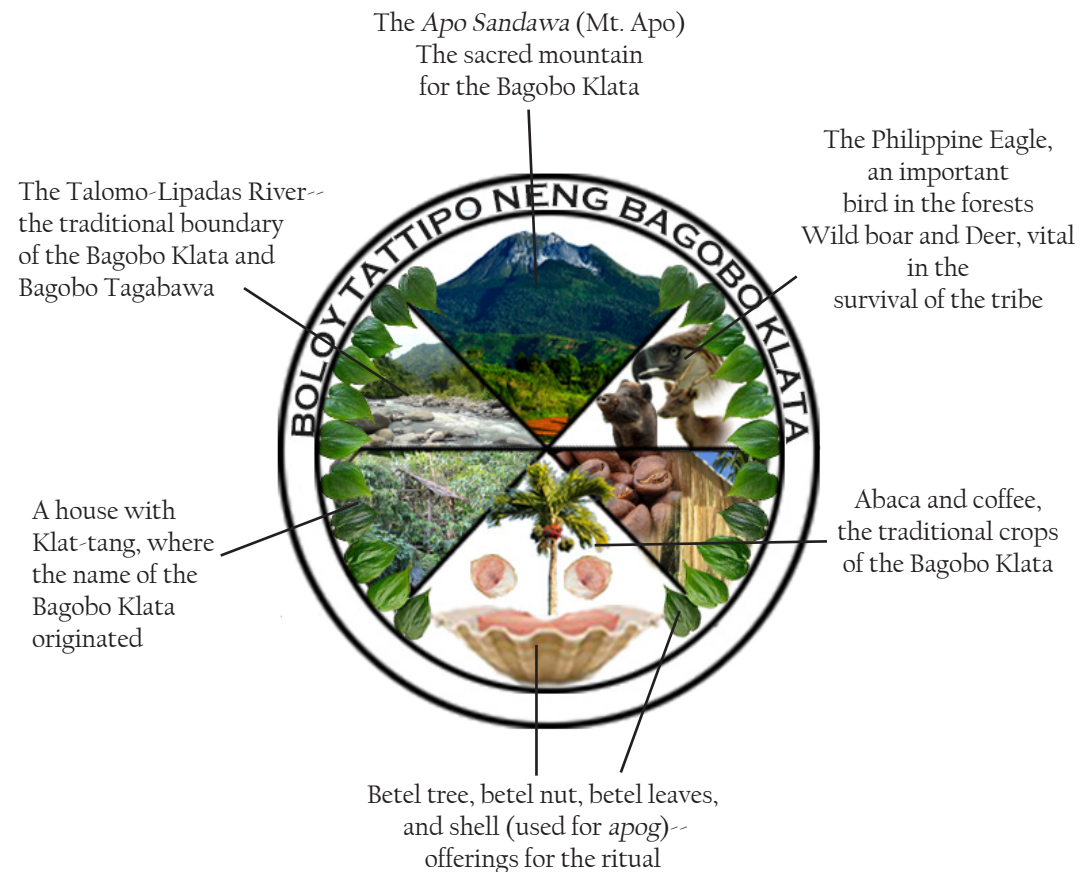
Ang kahimsug sa usa ka kahoy magsugod diha sa iyang mga ugat. Pareho niini, ang pagkamalungtarun sa kinatibuk-an sa Bagobo Klata naa diha sa pagkamaayo ug pagkamatitud-anon sa mga ledes sa pagpasimuno sa yutang kabilin ug sa katawhan niini. Ang ugat usa ka representasyon sa IPS nga mao ang nagapatuman sa mga balaod ug polisiya nga maoy magpalambo sa kultura ug tradisyon sa Bagobo Klata ug diha sa pagpanalipod sa yutang kabilin.

The core of the wellness of a healthy tree is at its roots. Likewise, the well being of the whole Bagobo Klata communities resides on how well its leaders govern the ancestral domain and its people. The roots represent the IPS who are responsible for the implementation of the laws and policies that will nourish the culture and tradition of the Bagobo Klata and protect the ancestral domain.

Sa among pagpaningkamot sa pag-atiman sa among yutang kabilin, kami nagatuo nga kaning logo nagahulagway sa among tribo ug representasyon sa among gusto nga buhaton alang sa kaayuhan sa among kayutaan-- sa pagkonserba ug pagpanalipod niini.

Finally, in our pursuit of safeguarding our ancestral domain, we see this logo as a reflection of our indigenous group's culture and a representation of our aspirations for the future.

"Boloy Tattipo neng Bagobo Klata" House of Gathering for the Bagobo Klata

The Philippine Eagle Foundation would like to thank Mr. Dennis Joseph I. Salvador, our Executive Director; and the Bagobo Klata Tribal Council of Leaders and Elders who participated in the interviews and discussions (in alphabetical order):

Alvarez P. Ayag
Castillo N. Mantawel
Conchita Buntog
Costano O. Daggon
Honorata A. Lacar
Joel M. Melodi
Joel M. Modo Sr.
Jorge T. Bayson Jr.
Jovencio C. Malacura
Laurio M. Ingaod
Leonor Bato
Marcelino N. Betil
Marcelo L. Buas
Marcos Olla
Mariano O. Daug Sr.
Merlinda E. Camilo
Nestor D. Tan
Roberto O. Lucas
Romero Addy Sr.
Rosa Anog
Rosalito A. Anog
Rudy Oton
Willy M. Melodi